

สภาวะที่ไม่มีตัวแบบ มีการตรวจรางวัลทันที และผู้ถูกทดลองมีลักษณะมุ่งอนาคตต่ำ ส่วนสภาวะที่มีผู้โกงน้อยที่สุดคือสภาวะที่มีตัวแบบประเภทละอายใจตนเอง มีการชลอรางวัลและ ผู้ถูกทดลองมีลักษณะมุ่งอนาคตสูง แต่ผลการวิจัยส่วนนี้มิได้สนับสนุนข้อทำนายนี้อย่างแน่นอน-
 แน่น (ดูตาราง ๑๔ ในภาคผนวก ง.) เพียงแต่มีแนวโน้มว่าสภาวะที่ทำนายว่าจะมีผู้โกงมากก็อยู่ในประเภทที่มีจำนวนผู้โกงสูง ส่วนสภาวะที่ทำนายว่าจะมีผู้โกงน้อย ก็อยู่ในประเภทที่มีจำนวนผู้โกงต่ำ จากการพิจารณาจำนวนผู้โกงในสภาวะต่าง ๆ ผลปรากฏว่าในสภาวะตรวจรางวัลทันทีทั้งหลายนี้มีจำนวนผู้โกง สูงกว่าในสภาวะชลอรางวัลทั้งสิ้น นอกจากนี้กลุ่มที่ไม่มีตัวแบบและมีผู้ถูกทดลองที่มุ่งอนาคตสูงและตรวจรางวัลทันที มีผู้โกงมากกว่ากลุ่มต่าง ๆ ในสภาวะชลอรางวัลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

นอกจากลักษณะของตัวแบบแล้ว ยังพบผลเป็นกรณีสุดท้ายว่า อารมณ์ของตัวแบบเป็นสาเหตุร่วมกับเวลาตรวจรางวัลและจริยธรรม ที่มีผลต่อพฤติกรรมโกงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับที่เชื่อมั่นได้มากด้วย เมื่อนำสาเหตุทั้งสามชนิดมาพิจารณาร่วมกัน ทำให้ตั้งข้อทำนายได้ว่า สภาวะที่มีผู้โกงมากที่สุด คือสภาวะตรวจรางวัลทันที มีตัวแบบที่แสดงความเสียใจที่ไม่ได้โกง และผู้ถูกทดลองมีจริยธรรมต่ำ ส่วนสภาวะที่ทำนายว่ามีผู้โกงน้อยที่สุดคือสภาวะชลอรางวัล มีตัวแบบแสดงความเสียใจที่ไม่ได้โกง และผู้ถูกทดลองในกลุ่มนั้นมีจริยธรรมสูง ผลการวิจัยส่วนนี้ให้ผลสนับสนุนข้อทำนายนี้อย่างเต็มที่ (ดูตาราง ๑๕ ในภาคผนวก ง.) เมื่อนำจำนวนผู้โกงในสภาวะต่าง ๆ มาเปรียบเทียบกันทีละสองสภาวะ ปรากฏว่าสภาวะทั้งสองที่กล่าวถึงข้างบนนี้ มีจำนวนผู้โกงแตกต่างกันและแตกต่างจากจำนวนผู้โกงในสภาวะอื่น ๆ อีก ๒ สภาวะ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับที่เชื่อมั่นได้

จึงสรุปได้ว่าเวลาตรวจรางวัล เป็นลักษณะที่สำคัญของสถานการณ์ในการบังคับพฤติกรรมโกงของวัยรุ่น การศึกษาเวลาตรวจรางวัลควบคู่กับสาเหตุอื่น ๆ ได้ช่วยให้เข้าใจอิทธิพลของเวลาตรวจรางวัล ที่มีต่อพฤติกรรมโกงในสถานการณ์ต่าง ๆ และในผู้ถูกทดลองประเภทต่าง ๆ ได้ดีขึ้นด้วย โดยอาจกล่าวได้ว่า เวลาตรวจรางวัลเมื่อพิจารณาร่วมกับอารมณ์ของตัวแบบ และระดับจริยธรรมของผู้ถูกทดลองแล้ว สามารถให้ผลที่สอดคล้องกับข้อทำ

นายต่าง ๆ มากเกี่ยวกับพฤติกรรมโกง นอกจากนี้ การพิจารณาเวลาตกรางวัลควบคู่ไปกับลักษณะของตัวแบบ และลักษณะมุ่งอนาคตของผู้ถูกทดลอง ก็ให้ผลที่สนับสนุนข้อทำนายเกี่ยวกับพฤติกรรมโกงได้ดีพอสมควร

สรุปผลการวิเคราะห์พฤติกรรมโกง การทดลองนี้ได้ศึกษาสาเหตุ ๕ ประการของพฤติกรรมโกง เป็นลักษณะของสถานการณ์ที่สร้างขึ้นในห้องปฏิบัติการ ๓ สาเหตุ คือ ลักษณะของตัวแบบ อารมณ์ของตัวแบบ และเวลาตกรางวัล ส่วนอีก ๒ สาเหตุคือลักษณะทางจริยธรรมของผู้ถูกทดลอง ซึ่งแบ่งเป็น ระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และการมุ่งอนาคต ผลปรากฏว่าการทดลองนี้ช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมซื่อสัตย์ หรือพฤติกรรมโกงในวัยรุ่นชายได้อย่างลึกซึ้ง โดยพบว่า เวลาตกรางวัล และลักษณะของตัวแบบ มีอิทธิพลในการส่งเสริมพฤติกรรมซื่อสัตย์ได้มาก ส่วนอารมณ์ของตัวแบบ จริยธรรม และการมุ่งอนาคต เมื่อพิจารณาร่วมกับเวลาตกรางวัล และลักษณะของตัวแบบ ก็ได้ช่วยให้พบความแตกต่างของจำนวนผู้โกงได้ในหลายแง่หลายมุมยิ่งขึ้น

สมมติฐานในส่วนนี้มีทั้งหมด ๖ ข้อ และได้รับการสนับสนุนจากผลการทดลอง ๔ ข้อคือ สมมติฐาน ๑ บุคคลที่มีตัวแบบกระทำดี โกงน้อยกว่าผู้ที่ไม่เป็นตัวแบบ สมมติฐาน ๓ จำนวนผู้โกงในสภาวะชดอรางวัล มีน้อยกว่าจำนวนผู้โกงในสภาวะตกรางวัลทันที สมมติฐาน ๕ ในสภาวะที่มีตัวแบบประเภทละเอียดใจตนเองและตั้งใจไม่ได้ โกง ผู้ที่มีจริยธรรมสูง โกงน้อยกว่าผู้ที่มีจริยธรรมต่ำ ซึ่งอยู่ในสภาวะที่มีตัวแบบประเภทอับ-อายผู้อื่น และเสียใจที่ใจไม่ได้ โกง สมมติฐาน ๖ ในสภาวะตกรางวัลทันที ผู้ที่มีจริยธรรมสูงและมุ่งอนาคตสูง โกงน้อยกว่า ผู้ที่มีจริยธรรมต่ำและมุ่งอนาคตต่ำ ส่วนในสภาวะชดอรางวัลนั้น ความแตกต่างนี้มีน้อยกว่าในสภาวะตกรางวัลทันที

ผลการทดลองที่สนับสนุนสมมติฐานทั้ง ๔ ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมความซื่อสัตย์คือ การมีตัวแบบที่กระทำความดี การอยู่ในสภาวะที่ต้องรอรางวัล การที่มี

ตัวแบบซึ่งมีลักษณะละเอียดใจตนเองและจิตใจที่ไม่ได้โยง ได้ส่งเสริมให้ผู้มีจริยธรรมสูงมีความซื่อสัตย์มากยิ่งขึ้นกว่าในสถานะอื่น หรือมากกว่าผู้ถูกทดลองที่มีจริยธรรมต่ำ นอกจากนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูง และมุ่งอนาคตสูง แม้จะอยู่ในสถานการณ์ยั่วยู่ที่รุนแรง ก็อยู่ในสภาวะทกรางวัลทันที ก็มีความซื่อสัตย์มากกว่าผู้ที่มีจริยธรรมต่ำและมุ่งอนาคตต่ำ เมื่อมีตัวแบบที่กระทำดี

ส่วนผลการทดลองที่นอกเหนือจากสมมติฐานนั้นมีมากมายที่สำคัญคือ พฤติกรรมซื่อสัตย์จะเกิดมากในสภาวะที่มีตัวแบบประเภทละเอียดใจตนเองและต้องรอรางวัล หรือเมื่อมีตัวแบบแสดงความดีใจที่ไม่โยงและต้องรอรางวัล หรือเมื่อผู้ที่มีจริยธรรมสูงได้เห็นตัวแบบกระทำดีและอยู่ในสภาวะชลอรางวัล หรือเมื่อผู้ที่มีมุ่งอนาคตสูงและต้องรอรางวัล นอกจากนั้น พฤติกรรมซื่อสัตย์ยังเป็นผลของการมีตัวแบบประเภทละเอียดใจตนเอง และผู้ถูกทดลองมีจริยธรรมสูง แม้จะอยู่ในสภาวะได้รับรางวัลทันทีก็สามารถบังคับตนเองได้มากเท่ากับผู้ถูกทดลองในสภาวะรอรางวัล

การวิเคราะห์ที่ค้นคิดเชิงจริยธรรม หลังจากที่ผู้ถูกทดลองเล่นเกมแล้ว ได้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นการวัดทัศนคติของผู้ถูกทดลองต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมประเภทต่างๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต แบบวัดทัศนคติเชิงจริยธรรมเป็นมาตราส่วนประเมินค่ามี ๑๑ หน่วย และมีจำนวนข้อทั้งหมด ๒๐ ข้อ กลุ่มผู้ถูกทดลอง ๓๐๐ คนมีพิสัยของคะแนนทัศนคติจาก ๘๖ คะแนนถึง ๒๒๐ คะแนน และมีค่าเฉลี่ยของกลุ่ม คือ ๑๗๙.๙๒ คะแนน คะแนนสูงแสดงว่ามีทัศนคติที่ดีต่อความซื่อสัตย์

ในการวิเคราะห์ที่ค้นคิดเชิงจริยธรรมนี้ เมื่อข้อมูลของผู้ถูกทดลองแต่ละคนอยู่ในรูปของคะแนน ซึ่งมีพิสัยของคะแนนจาก ๒๐ คะแนนถึง ๒๒๐ คะแนน และมีข้อตกลงเบื้องต้นว่าแบบวัดนี้มีลักษณะเป็นมาตราส่วนแบบช่วงเท่า (interval scale) จึงสามารถใช้สถิติที่เรียกว่า “การวิเคราะห์ความแปรปรวน” (analysis of variance, Myers, ๑๙๗๑, ๑๑๓-๑๒๗) โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระที่ละ ๓ ตัวต่อตัวแปรตามคือ ทัศนคติเชิงจริยธรรม โดยใช้แบบแผนการวิจัยทางสถิติที่เรียกว่าแฟคทอเรียลดีไซน์

(factorial design) โดยแบ่งผู้ถูกทดลองออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ตามตัวแปรอิสระ แล้วเปรียบเทียบค่าความแปรปรวนของคะแนนทัศนคติเชิงจริยธรรมของกลุ่มหรือสภาวะเหล่านั้น โดยการทดสอบค่าเอฟ (F-test) สำหรับตัวแปรอิสระแต่ละตัว และการปฏิสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระทีละ ๒ ตัวและ ๓ ตัว โดยใช้ค่าที่เหลือทั้งหมดเป็นเอเรอ ($\text{Error} = R + AR + BR + ABR + CR + AC + BCR + ABCR$) ในการวิเคราะห์แต่ละครั้งนั้น ต้องใช้จำนวนข้อมูลเท่ากันในแต่ละสภาวะ โดยตัดข้อมูลบางจำนวนออกโดยไม่ลำเอียง การใช้จำนวนข้อมูลเท่ากันในทุกสภาวะที่นำมาเปรียบเทียบกันนี้ ทำให้ลดความจำเป็นที่จะต้องทำการทดสอบความสอดคล้องของความแปรปรวน (Test for homogeneity of variance) ของคะแนนในสภาวะต่าง ๆ ที่นำมาเปรียบเทียบกัน เพราะความไม่สอดคล้องของความแปรปรวนของคะแนนในสภาวะต่าง ๆ จะมีอิทธิพลต่อค่า F ได้น้อยมาก (Edward, ๑๙๖๓, หน้า ๑๓๑) ในการวิเคราะห์ข้อมูลนี้จึงได้ดำเนินการหาค่าเอฟโดยตรง

ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนทัศนคติเชิงจริยธรรม ในสภาวะที่เป็นลักษณะของตัวแบบ เวลาตารางวัด และลักษณะมุ่งอนาคต โดยมีทั้งหมด ๑๒ สภาวะ และใช้ข้อมูลจากผู้ถูกทดลองสภาวะละ ๑๔ คน รวมคนในกลุ่มที่ใช้วิเคราะห์ ๑๖๘ คน ผลปรากฏดังในตาราง ๑๔ ซึ่งแสดงว่า ลักษณะของตัวแบบและเวลาตารางวัดไม่มีอิทธิพลต่อทัศนคติเชิงจริยธรรม แต่ลักษณะมุ่งอนาคตมีความสัมพันธ์กับทัศนคติเชิงจริยธรรมในระดับที่น่าเชื่อมั่นได้ จากการพิจารณาคะแนนเฉลี่ยทัศนคติเชิงจริยธรรมในแต่ละสภาวะปรากฏว่า ผู้ที่มีลักษณะมุ่งอนาคตต่ำมีทัศนคติเชิงจริยธรรมต่ำกว่าผู้ที่มีลักษณะมุ่งอนาคตสูง (คะแนนเฉลี่ยทัศนคติเชิงจริยธรรม = ๑๗๒.๗๖ และ ๑๘๕.๐๗ ตามลำดับ) เนื่องจากลักษณะของตัวแบบ ๓ ประการไม่ทำให้เกิดความแตกต่างของคะแนนทัศนคติ ดังปรากฏว่าค่าเอฟไม่ถึง ๑.๐๐ และเมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยทัศนคติเชิงจริยธรรมของผู้ถูก

ตาราง ๑๕

การวิเคราะห์ความแปรปรวนของคะแนนทัศนคติเชิงจริยธรรม
โดยพิจารณาตามลักษณะของตัวแบบ เวลาตกรางวัล
และลักษณะมุ่งอนาคต

Source	df	MS	F
ลักษณะของตัวแบบ (ก)	๒	๖๒.๓๓	< ๑
เวลาตกรางวัล (ข)	๑	๑๑๖.๖๗	< ๑
ก X ข	๒	๒๐๖.๖๗	< ๑
ลักษณะมุ่งอนาคต (ค)	๑	๖๓๖๔.๐๒	๑๕.๙๑**
ก X ค	๒	๔๘๓.๐๔	๑.๒๐
ข X ค	๑	๑๙๒.๘๖	< ๑
ก X ข X ค	๒	๘๕๑.๙๕	๒.๑๓
Error	๑๕๖	๓๙๙.๙๙	—
รวม	๑๖๗	—	—

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

ทดลองในสภาวะทั้งสามประเภท ก็ทำให้ทราบผลแน่ชัดว่า ผู้ถูกทดลองในแต่ละสภาวะมีทัศนคติที่ไม่แตกต่างกันมากนัก (ค่าเฉลี่ยทัศนคติในกลุ่มตัวแบบอายุ = ๑๗๗.๗๕, ตัวแบบอายุ = ๑๗๙.๒๐ และไม่มีตัวแบบ = ๑๗๙.๘๑) จึงแสดงว่าผลของการทดลองส่วนนี้ไม่สนับสนุนสมมติฐาน ๗ ที่กล่าวว่า “บุคคลที่มีตัวแบบกระทำดี มีทัศนคติเชิงจริยธรรมสูงกว่าผู้ที่ไม่มีตัวแบบ”

นอกจากนี้ในการวิเคราะห์ ความแปรปรวนของคะแนนทัศนคติ โดยใช้ อารมณ์ของ
 ตัวแบบเป็นตัวแปรอิสระ ปรากฏว่า ค่าเอฟไม่ถึง ๑.๐๐ และจากการพิจารณาคะแนน
 เฉลี่ยทัศนคติของผู้ถูกทดลองในสถานะที่มีตัวแบบแสดงความตั้งใจที่ไม่ได้โกง (ค่าเฉลี่ย =
 ๑๗๙.๑๑ คะแนน) พบว่าไม่แตกต่างจากคะแนนเฉลี่ยในสถานะที่ตัวแบบเสียใจ (ค่าเฉลี่ย
 = ๑๗๙.๘๑ คะแนน) จึงสรุปได้ว่าผลการทดลองส่วนนี้ไม่สนับสนุนสมมติฐาน ๘ ที่
 กล่าวว่า “บุคคลที่มีตัวแบบที่ตั้งใจที่ไม่ได้โกง มีทัศนคติเชิงจริยธรรมสูงกว่า ผู้ที่มีตัวแบบ
 เสียใจที่ไม่ได้โกง”

จึงสรุปได้ว่าลักษณะของตัวแบบ และอารมณ์ของตัวแบบซึ่งคาดว่าจะมีอิทธิพล
 ต่อทัศนคติเชิงจริยธรรมของผู้ถูกทดลองนั้น การวิเคราะห์ผลการทดลองส่วนนี้มีได้สนับสนุน
 สมมติฐาน ๒ ข้อนี้แต่ประการใด นอกจากนี้ ผลการทดลองยังแสดงว่า ผู้ที่มีจริยธรรม
 ในระดับต่างกัน มิได้มีทัศนคติที่แตกต่างกันแต่ประการใด (ผู้มีจริยธรรมต่ำมีค่าเฉลี่ย
 ทัศนคติ = ๑๗๘.๔๖ ผู้มีจริยธรรมสูงมีค่าเฉลี่ยทัศนคติ = ๑๗๙.๕๑)

การหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ลักษณะต่าง ๆ ของผู้ถูกทดลองซึ่งถูกวัดทั้ง
 ก่อนทำการทดลอง ขณะทำการทดลอง และหลังการทดลอง ได้ถูกนำมาศึกษาความสัมพันธ์
 ลักษณะต่าง ๆ ของผู้ถูกทดลองที่ถูกวัดก่อนการทดลองคือ ระดับจริยธรรม ลักษณะมุ่งอนาคต
 และลักษณะทางสังคมของผู้ถูกศึกษา ซึ่งวัดโดยใช้แบบสอบถามภูมิหลัง ส่วนลักษณะของผู้
 ถูกทดลองที่ถูกวัดขณะทดลองคือ พฤติกรรมโกง ส่วนลักษณะของผู้ถูกทดลองที่ถูกวัดหลัง
 การทดลองคือ ทัศนคติเชิงจริยธรรม ความวิตกกังวลในการเล่นเกมนและคุณค่าของรางวัล ใน
 อันดับแรกได้หาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ทีละคู่ไป หลังจากนั้นได้
 ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรมากกว่าสองตัวขึ้นไป โดยได้ทำการวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์
 พหุคูณ (multiple regression analysis) ของตัวแปรเหล่านั้น เพื่อให้ทราบถึงปริมาณ
 การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำนายเมื่อเพิ่มตัวแปรขึ้นอีกครั้งละหนึ่งตัว

ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ทีละคู่ เพื่อที่จะพิจารณาว่า
 ตัวแปรใดจะแปรค่าไปตามกันหรือตรงกันข้ามกันมากน้อยเพียงใดหรือไม่ ระดับจริยธรรม

และลักษณะมุ่งอนาคตของผู้ถูกทดลองนั้น เป็นตัวแปรอิสระที่ได้ถูกนำไปใช้อย่างหยาบๆ ใน การวิเคราะห์พฤติกรรมโง่งด้วยวิธีการเค-สแควร์ และการวิเคราะห์ความแปรปรวนของ คะแนนทัศนคติเชิงจริยธรรม โดยได้แบ่งผู้ถูกทดลองตามคะแนนของเขาส่งหรือต่ำ ในทั้งสองลักษณะ ทำให้การใช้ค่าของตัวแปรนี้ เป็นไปอย่างไม่เต็มที่ นอกจากนี้ยังมีข้อ จำกัดบางประการ ที่ใช้ตัวแปรทั้งสองนี้ ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนที่ได้กระทำไปแล้ว มาในส่วนนี้ จะได้ใช้คะแนนของตัวแปรนี้อย่างเต็มพิสัยของคะแนน และผลบางส่วนจะชี้ให้เห็นถึงความสอดคล้องกับผลที่ได้กล่าวไปในหัวข้อข้างบนนี้ด้วย

ตาราง ๒๐ แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Coefficients of correlation) ๙ ตัว โดยพิจารณาจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ๓๐๐ คน ปรากฏว่า ลักษณะทางจริยธรรมของ บุคคลมีความสัมพันธ์ทางบวกกับลักษณะมุ่งอนาคตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติสูง ($r = .๒๑$ กล่าวคือ ผู้ถูกทดลองที่มีคะแนนจริยธรรมสูง ก็มีคะแนนมุ่งอนาคตสูงด้วย นอกจากนี้ ลักษณะทางจริยธรรมของบุคคลยังสัมพันธ์ทางบวกกับฐานะทางเศรษฐกิจด้วย แต่ไม่สัมพันธ์ กับพฤติกรรมโง่งดังที่ได้ทราบมาแล้วในตอนต้น

ส่วนลักษณะมุ่งอนาคตมีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติเชิงจริยธรรม อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติสูง ($r = .๓๔$) และมีความสัมพันธ์ทางลบกับความวิตกกังวลในการเล่น เกม ($r = -.๒๑$) กล่าวคือผู้ที่มีคะแนนมุ่งอนาคตสูง มีทัศนคติที่ดีต่อความซื่อสัตย์สุจริต และมีความวิตกกังวลมากในการเล่นเกมด้วย จะเห็นได้ว่า ลักษณะมุ่งอนาคตไม่มีความ สัมพันธ์ โดยตรงกับพฤติกรรมโง่งแต่อย่างใด ดังที่ได้ทราบมาแล้วข้างต้น

ส่วนพฤติกรรมโง่งมีความสัมพันธ์ทางลบกับทัศนคติเชิงจริยธรรม และทางบวก กับความวิตกกังวล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับที่ยอมรับได้ กล่าวคือ ผู้ที่โง่งในการ เล่นเกมคือผู้ที่มีคะแนนต่ำในการวัดทัศนคติที่ดีต่อความซื่อสัตย์สุจริต และมีความวิตกกังวล มากในการเล่นเกม ผลส่วนนี้สนับสนุนสมมติฐานที่ ๕ ซึ่งกล่าวว่า “พฤติกรรมโง่งมีความ สัมพันธ์ทางลบกับทัศนคติเชิงจริยธรรม และมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความวิตกกังวลใน

ตาราง ๒๐

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ

	จริยธรรม	มุ่งอนาคต	พฤติกรรมโกง	ทัศนคติเชิงจริยธรรม	ความวิตกกังวล	คุณค่าของรางวัล	อาชีพบิดา	ฐานะของครอบครัว	ระดับการศึกษาของมารดา
จริยธรรม	๑.๐๐	.๒๑ **	-.๐๗	.๑๐	-.๐๙	-.๐๙	-.๐๓	.๑๑ *	-.๐๙
มุ่งอนาคต		๑.๐๐	.๐๐	.๓๔ **	-.๒๑ **	.๐๙	-.๐๒	.๐๙	-.๐๙
พฤติกรรมโกง			๑.๐๐	-.๑๖ *	.๑๕ *	-.๐๑	.๐๙	.๐๑	.๐๖
ทัศนคติเชิงจริยธรรม				๑.๐๐	-.๑๒ *	.๐๙	.๐๙	.๐๒	-.๐๓
ความวิตกกังวล					๑.๐๐	.๒๒ **	.๐๙	-.๐๙	.๐๓
ค่าของรางวัล						๑.๐๐	-.๐๒	.๐๑	-.๐๒
อาชีพบิดา							๑.๐๐	.๑๙ **	.๐๐
ฐานะของครอบครัว								๑.๐๐	-.๑๐
ระดับการศึกษาของมารดา									๑.๐๐

* มีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕, $r_{.๙๙} (๓๐๐) = .๑๑$ ** มีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๑, $r_{.๙๙} (๓๐๐) = .๑๕$

จำนวนคนในกลุ่มตัวอย่าง ๓๐๐ คน

การเล่นเกม” แต่ผลที่น่าสังเกตคือ พฤติกรรมโกงของผู้ถูกทดลองไม่ขึ้นอยู่กับสถานภาพ และฐานะของครอบครัว หรือการเห็นคุณค่าของรางวัลแต่ประการใด

ความวิตกกังวลนั้นได้กล่าวมาแล้วว่ามีความสัมพันธ์ ทางลบกับลักษณะมุ่งอนาคต และทางบวกกับพฤติกรรมโกง นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเห็นคุณค่าของ รางวัลด้วย กล่าวคือผู้ที่วิตกกังวลมากในการเล่นเกม คือผู้ที่โกงในการเล่นเกม และมีลักษณะมุ่งปัจจุบันมากกว่ามุ่งอนาคต นอกจากนี้ผู้ที่วิตกกังวลมาก ยังเป็นผู้ที่เห็นความ สำคัญของรางวัลในการเล่นเกมนั้นมากด้วย

นอกจากนี้ยังพบว่าอาชีพของบิดาของผู้ถูกทดลอง ซึ่งแสดงถึงสถานภาพทาง สังคมของครอบครัว ยังมีความสัมพันธ์ทางบวกกับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ($r = .๑๘$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับที่ยอมรับ กล่าวคือ ผู้ที่มีบิดามีอาชีพอันเป็นที่เชิดหน้า ชูตาแก่ครอบครัวเป็นผู้ที่ครอบครัวมีรายได้สูงด้วย ความสัมพันธ์นี้จะสูงกว่านี้มากแต่ เนื่องด้วย ๓๑ เปอร์เซ็นต์ของผู้ถูกทดลองมีบิดารับราชการ (ซึ่งแสดงว่าครอบครัวมีสถาน ภาพทางสังคมสูง) และข้าราชการในปัจจุบันมีรายได้ค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับอาชีพอื่น ๆ จึงทำให้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์นี้ต่ำไปด้วย

สรุปได้ว่า การพิจารณาความสัมพันธ์ของคะแนนของตัวแปรต่าง ๆ ของกลุ่ม ตัวอย่างรวม โดยมิได้แยกตามประสบการณ์ในการทดลอง จึงอาจให้ภาพที่ซับซ้อนและ คลุมเครืออยู่มาก ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่พบทั้งหมดนั้นต่ำมาก แสดงว่าลักษณะต่าง ๆ ของผู้ถูกทดลองไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีแบบแผนที่เด่นชัด กลุ่มตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ กันในลักษณะที่น่าสนใจและควรศึกษาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นคือ ลักษณะมุ่งอนาคต พฤติกรรมโกง ที่ทัศนคติเชิงจริยธรรม และความวิตกกังวลในการเล่นเกม

ตาราง ๒๑ แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ (Coefficients of multiple correlation) ของตัวแปรต่าง ๆ ที่คาดว่า ควรจะเพิ่ม ประสิทธิภาพในการทำนายลักษณะ ทางจิต - สังคมของบุคคล ตัวแปรที่นำมาพิจารณาเป็นตัวทำนายเพิ่มขึ้น ทีละหนึ่งตัว คือตัวแปรทางสังคมทั้ง ๓ ประเภท คือ อาชีพของบิดา ฐานะของครอบครัว และระดับ การศึกษาของมารดา โดยได้เพิ่มเข้าไปเป็นตัวช่วยทำนายร่วมกับลักษณะทางจริยธรรม และ

ตาราง ๒๑

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณของตัวแปรที่ละ ๓ ตัว

มุงอนาคตกับจริยธรรม $r = .๒๐๕$ ฐานะ และมุงอนาคต กับจริยธรรม $r_M = .๒๒๕$ การศึกษามารดาและมุงอนาคตกับจริยธรรม $r_M = .๒๒๒$ อาชีพบิดาและมุงอนาคตกับจริยธรรม $r_M = .๒๐๖$ มุงอนาคตกับทัศนคติ $r = .๓๔๑$ จริยธรรม และมุงอนาคต กับทัศนคติ $r_M = .๓๔๒$ อาชีพบิดาและมุงอนาคตกับทัศนคติ $r_M = .๓๔๔$ ฐานะและมุงอนาคตกับทัศนคติ $r_M = .๓๔๑$ การศึกษามารดาและมุงอนาคตกับทัศนคติ $r_M = .๓๔๒$ มุงอนาคตความวิตกกังวล $r = -.๒๐๗$ จริยธรรม และมุงอนาคต กับความวิตก $r_M = .๒๑๒$ อาชีพบิดาและมุงอนาคตกับความวิตก $r_M = .๒๑๐$ ฐานะและมุงอนาคตกับความวิตก $r_M = .๒๐๘$ การศึกษามารดาและมุงอนาคตกับความวิตก $r_M = .๒๐๘$

ลักษณะมุ่งอนาคต แต่ไม่พบว่าตัวแปรทางสังคมเหล่านี้มีประโยชน์ในการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำนายแต่ประการใด ซึ่งก็คาดไว้ว่าจะเป็นเช่นนั้น จากค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรเหล่านี้กับตัวแปรอื่น ๆ ในตารางที่ ๖ แต่เนื่องด้วยการวิเคราะห์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ต้องกระทำไปพร้อมกัน จึงนำผลมาเสนอเป็นหลักฐานไว้ด้วย

จึงสรุปได้ว่าการมีเหตุผลเชิงจริยธรรม ลักษณะมุ่งอนาคต พฤติกรรมเชิงจริยธรรม และทัศนคติเชิงจริยธรรมเมื่อพิจารณาในกลุ่มรวมมีความสัมพันธ์กันน้อยมาก นอกจากนี้สถานภาพทางสังคมของครอบครัว และฐานะของครอบครัว รวมทั้งระดับการศึกษาของมารดามีได้ช่วยให้เข้าใจลักษณะทางจริยธรรมด้านต่างๆ ของบุคคลได้ดีได้แต่ประการใด แต่ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างมีลักษณะทางสังคมวิทยาใกล้เคียงกันมาก ทำให้พิสัยของตัวแปรเหล่านี้ต่ำ จึงไม่เอื้อให้ได้ค่าสัมประสิทธิ์สหพันธ์ที่สูงพอที่จะยอมรับได้

การอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ในบทที่สองได้กล่าวถึงวิธีดำเนินการศึกษาภาคสนาม และรายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด ส่วนในบทที่สามได้อธิบายวิธีการวิจัยเชิงทดลองในห้องปฏิบัติการ พร้อมทั้งรายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ด้วยอย่างครบถ้วน มาในบทนี้ จะได้อภิปรายผลการวิจัยทั้งหมด โดยจะได้โยงผลการวิจัยส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดการเข้าใจปรากฏการณ์ทางจริยธรรมที่กำลังศึกษาอยู่นี้อย่างละเอียด นอกจากนั้น ยังจะได้เปรียบเทียบผลการวิจัยในโครงการนี้ กับการวิจัยต่าง ๆ ในเรื่องเดียวกันในต่างประเทศ เพื่อเป็นการเปรียบเทียบข้ามวัฒนธรรม ให้เข้าใจความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของคนไทย และคนชาติอื่นด้วย

การอภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยในโครงการนี้ จะกล่าวตามลำดับของการเกิดปรากฏการณ์ทางจริยธรรม โดยจะเริ่มพิจารณาข้อมูลซึ่งจะทำให้เข้าใจถึงบ่อเกิดของจริยธรรมได้ต่าง ๆ ในบุคคล โดยจะพิจารณากลุ่มต่าง ๆ ทางสังคมว่ามีความแตกต่างกันทางจริยธรรมอย่างไร และบุคคลที่มีอายุต่างก็มีระดับจริยธรรมที่ต่างกันหรือไม่เพียงไร จากนั้นจะได้พิจารณาวิธีการที่ถูกรวมเลี้ยงดู ๔ แบบที่ได้ทำการวิจัยนั้น ว่ามีความสัมพันธ์กับจริยธรรมอย่างไรและในบุคคลประเภทใดบ้าง และการถูกเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยทำให้บุคคลมีจริยธรรมสูงที่สุดจริงหรือไม่เพียงไร หลังจากนั้นก็จะได้พิจารณาพฤติกรรมที่เกิดในสถานการณ์ช่วยในการทดลอง และศึกษาอิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่มีต่อการปรับระดับจิตใจของเยาวชนท้ายที่สุด ก็จะพิจารณาคำถามที่สำคัญคือ ลักษณะทางจริยธรรมต่าง ๆ ที่ได้ศึกษามานี้มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของบุคคล ในสภาพการทดลองมากน้อยเพียงไร กล่าวคือการทราบถึงระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และลักษณะมุ่งอนาคตของบุคคล จะ

ช่วยให้สามารถเข้าใจ และทำนายพฤติกรรม ข้อสัถย์หรือพฤติกรรม โง่ง ของบุคคล ได้มากขึ้น
เพียงไร และในสถานการณ์ในการทดลองเช่นไรบ้าง

กลุ่มทางสังคมกับจริยธรรมของบุคคล เนื่องจากลักษณะทางจริยธรรมมิได้มี
ติดตัวบุคคลมาแต่กำเนิด แต่ต้องมีการเรียนรู้จากบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อม ฉะนั้นการที่
บุคคลอยู่ในกลุ่มทางสังคม ซึ่งมีค่านิยมและวิธีปฏิบัติที่แตกต่างกัน ย่อมจะทำให้บุคคลมี
จริยธรรมที่แตกต่างกันไปได้ด้วย กลุ่มทางสังคมที่จะพิจารณาคือ กลุ่มที่แบ่งตามตัวแปร
ทางสังคมต่างๆ คือ ฐานะทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคมของครอบครัว การประกอบ
อาชีพของมารดาทั้งในอดีตและปัจจุบัน ระดับการศึกษาของมารดา ที่เกิดของผู้ตอบ เพศ
และช่วงอายุหรือระดับการศึกษาของผู้ตอบ เมื่อแบ่งผู้ถูกศึกษาตามกลุ่มทางสังคมของแต่ละ
คนแล้ว ก็จะได้พิจารณาเปรียบเทียบลักษณะทางจริยธรรมสองประการคือ ระดับการใช้เหตุผล
เชิงจริยธรรม กับลักษณะมุ่งอนาคต ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นลักษณะที่สำคัญที่สุดทางจริยธรรม
ในความคิดของนักวิชาการ รองลงมาจากพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

นักวิชาการทางจริยธรรมหลายท่านเชื่อว่า ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของ
ครอบครัว มีส่วนกำหนดจริยธรรมของเด็ก (Kay, ๑๙๗๕) และได้มีผลการวิจัยหลาย
เรื่องที่แสดงว่าการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กผู้มาจากครอบครัวฐานะต่างๆ กันนั้นแตกต่าง
กันด้วย โดยเฉพาะเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะต่ำ มีพัฒนาการทางด้านนี้ ช้ากว่าเด็กที่มา
จากครอบครัวฐานะปานกลางและสูง (Kohlberg, ๑๙๖๔, หน้า ๔๐๖) แต่ผลการวิจัย
จริยธรรมของเยาวชนไทยไม่สอดคล้องกับผลวิจัยในต่างประเทศ เพราะในการศึกษาฐานะ
ทางเศรษฐกิจของครอบครัว ซึ่งวัดจากรายได้ประกอบกับจำนวนคนในครอบครัว ฐานะทาง
สังคมของครอบครัว ซึ่งวัดจากลักษณะอาชีพของบิดาและระดับการศึกษาของบิดาและมารดา
ไม่ปรากฏว่าตัวแปรทั้ง ๔ ชนิดนี้ มีความสัมพันธ์กับระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม หรือ
ลักษณะมุ่งอนาคตอย่างเด่นชัดแต่ประการใด

แม้ว่าฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวจะไม่มีความสัมพันธ์กับลักษณะ
ทางจริยธรรมของเยาวชนไทย แต่รายละเอียดในการศึกษาภาคสนามและการทดลอง ก็แสดง
ว่าฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม มีแนวโน้มที่จะสัมพันธ์กับระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

และพฤติกรรมเชิงจริยธรรม กล่าวคือ ในการพิจารณาคะแนนเฉลี่ยจริยธรรมของนักเรียนที่มีช่วงอายุ และเพศต่างกัน ปรากฏว่า ทั้งชายและหญิงที่มาจากครอบครัวฐานะต่ำ ในช่วงอายุน้อยนั้นมีจริยธรรมต่ำกว่าหญิงฐานะปานกลางและสูง (ดูภาพ ๓ ในบทที่ ๒) ซึ่งแสดงว่านักเรียนหญิงที่มาจากครอบครัวฐานะต่ำ มีพัฒนาการทางจริยธรรมช้ากว่านักเรียนหญิงฐานะปานกลางและสูง ส่วนความแตกต่างในระดับจริยธรรมนี้ก็ปรากฏในนักเรียนชายหญิงในช่วงอายุ ๑๕-๑๗ ปีด้วย (ชั้น ม.ศ. ๓ ดูภาพ ๑๑ ในภาคผนวก ก.) กล่าวคือ นักเรียน ม.ศ. ๓ ผู้มาจากครอบครัวฐานะสูง มีพัฒนาการทางจริยธรรมที่ก้าวหน้ากว่าผู้มาจากครอบครัวฐานะปานกลาง และต่ำตามลำดับ แต่ในกลุ่มช่วงอายุอื่นๆ นั้น ไม่ปรากฏความแตกต่างของจริยธรรมตามฐานะของครอบครัว

ส่วนในการทดลอง นั้นปรากฏว่า คะแนนเหตุผลเชิงจริยธรรม ของนักเรียนชายชั้น ม.ศ. ๑ และ ม.ศ. ๒ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับฐานะทางเศรษฐกิจอย่างเชื่อมั่นได้ นอกจากนี้ นักเรียนชายผู้มาจากครอบครัวฐานะปานกลางและต่ำ ได้โกงคะแนนในการเล่นเกมถึงร้อยละ ๕๓.๖ ในขณะที่นักเรียนทั้งชายและหญิงผู้มาจากครอบครัวฐานะสูงและปานกลางรวมกัน ได้โกงในการเล่นเกมเพียง ๑๐-๑๕ เปอร์เซ็นต์เท่านั้น จึงแสดงว่านักเรียนชายฐานะปานกลางค่อนข้างต่ำและต่ำมีจริยธรรมต่ำกว่านักเรียนชายวัยเดียวกัน ที่มีฐานะปานกลางค่อนข้างสูงหรือสูง

จึงสรุปได้ว่าระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม แม้จะมีหลักฐานที่ไม่เด่นชัดโดยทั่วไป แต่ก็มีแนวโน้มว่า แตกต่างกันไปในกลุ่มบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมบางประเภท เช่นในกลุ่มผู้ตอบหญิงและกลุ่มนักเรียนชั้น ม.ศ. ๓ รวมทั้งกลุ่มนักเรียนชายชั้น ม.ศ. ๑ และ ม.ศ. ๒ ซึ่งมีพฤติกรรมโกงแตกต่างกันไปตามฐานะของครอบครัวด้วย

ส่วนลักษณะมุ่งอนาคตนั้น ในการวิจัยนี้ ไม่พบว่ามีความแตกต่างตามฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ตอบ ผลส่วนนี้จึงไม่สอดคล้องกับความเห็นของเคย์ (Kay, ๑๙๗๕) และผลการวิจัยในต่างประเทศ (Walls & Smith, ๑๙๗๑) ซึ่งปรากฏว่าเด็กฐานะยากจนมีลักษณะมุ่งอนาคตต่ำกว่าเด็กฐานะปานกลางอย่างเชื่อมั่นได้ แต่การวิจัยที่กล่าวนี้ศึกษาพฤติกรรมของเด็กอายุประมาณ ๗-๙ ปีเท่านั้น

การที่ลักษณะทางจริยธรรมของผู้ตอบที่มาจากครอบครัวฐานะต่าง ๆ ไม่แตกต่างกันมากตามที่ได้อาคาหวังไว้ อาจเป็นด้วยสาเหตุหลายประการเช่น กลุ่มผู้ตอบซึ่งเป็นนักเรียนในโรงเรียนต่างๆ นั้น อาจมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันมากกว่ากลุ่มประชากรโดยทั่วไป ทั้งนี้เพราะอิทธิพลของการเรียนอยู่ในโรงเรียนหลายปี อาจลดล้างอิทธิพลทางบ้านได้บ้าง นอกจากนี้การสอบถามถึงฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวจากเด็ก อาจทำได้ไม่เที่ยงตรงเท่าที่ควร นอกจากนี้วิธีการแบ่งประชากรออกเป็นระดับต่างๆ ตามฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมในประเทศไทยนั้น ถึงแม้จะยึดวิธีการแบ่งตามระดับรายได้ของครอบครัวเป็นหลักก็ตาม แต่ก็ยังขาดหลักการแบ่งที่เป็นอันหนึ่งอันเดียว และเป็นมาตรฐานให้นักวิชาการได้ยึดถือ จึงทำให้มองเห็นความแตกต่างทางจริยธรรมของบุคคลที่มีฐานะต่างๆ ทางสังคมยังไม่แจ่มชัดนัก นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวกับลักษณะมุ่งอนาคตของเด็ก อาจปรากฏเด่นชัดในเด็กเล็ก คือในช่วงอายุของนักเรียนในชั้นที่ต่ำกว่า ป. ๖ ซึ่งการวิจัยนี้มิได้ศึกษาครอบคลุมไปถึง

ลักษณะทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมคือ การประกอบอาชีพของมารดา ซึ่งปรากฏว่า ผู้ตอบที่มีมารดาทำงานหารายได้นั้น มีจริยธรรมสูงกว่าผู้ที่มีมารดาไม่ทำงาน ส่วนลักษณะมุ่งอนาคตนั้นก็แตกต่างกันไปในผู้ตอบที่มีที่กิดต่างกัน คือ ผู้ตอบที่เกิดในกรุงเทพฯ มีลักษณะมุ่งอนาคตสูงกว่าผู้ตอบซึ่งเกิดในต่างจังหวัดทั้งๆ ที่ผู้ที่ถูกศึกษาทั้งหมดนั้น ในขณะที่ตอบเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ทั้งสิ้น ส่วนเพศนั้นมีความสัมพันธ์กับลักษณะทางจริยธรรมทั้งสองลักษณะ กล่าวคือหญิงมีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และมีลักษณะมุ่งอนาคตสูงกว่าชายอย่างเชื่อมั่นได้

จึงสรุปได้ว่า ลักษณะทางสังคมของบุคคลมีความสัมพันธ์กับลักษณะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและลักษณะมุ่งอนาคตของผู้ตอบแต่เพียงเล็กน้อย และบางกรณีก็มีความสัมพันธ์ในเชิงที่มิได้อาคาหวังไว้ เช่น ผู้ตอบที่มีมารดาประกอบอาชีพมีจริยธรรมสูงกว่าผู้ตอบที่มีมารดาไม่ประกอบอาชีพ ทั้งๆ ที่ฐานะทางเศรษฐกิจ และ ระดับการศึกษาของมารดาไม่มีความสัมพันธ์กับระดับจริยธรรมในระดับที่เชื่อมั่นได้

พัฒนาการทางจริยธรรม การเปลี่ยนแปลงจริยธรรมในช่วงอายุต่าง ๆ นั้นเป็นปรากฏการณ์ที่นักจิตวิทยาพัฒนาการคาดว่า จะได้พบเสมอเมื่อมีการวิจัยแบบช่วงยาว (longitudinal study) หรือการวิจัยข้ามประเภท (Cross-sectional study) ดังที่ได้ปฏิบัติในโครงการนี้ ผลการวิจัยเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างอายุกับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมนั้น ปรากฏว่า ในกลุ่มรวมทั้งชายและหญิงนั้น ผู้ที่อยู่ในช่วงอายุ ๑๑-๑๓ ปี (นักเรียนชั้น ป. ๖) ๑๕-๑๗ ปี (ม.ศ. ๓) และ ๑๙-๒๑ ปีนั้น มีคะแนนเฉลี่ยจริยธรรมไม่แตกต่างกันมากนัก และมีเปอร์เซ็นต์ของผู้มีจริยธรรมในขั้นที่ ๑ ถึง ๖ เป็นปริมาณที่ใกล้เคียงกันทั้งสามช่วงอายุ โดยที่ผู้ตอบส่วนใหญ่ในแต่ละกลุ่มมีคะแนนจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ ๔ (ประมาณ ๕๐%) รองลงไปอยู่ในขั้นที่ ๓ (๓๗-๓๐%) ส่วนผู้ตอบที่มีคะแนนจริยธรรมในขั้นที่ ๑ และ ๒ รวมกัน กับขั้นที่ ๕ และ ๖ รวมกันนั้น มีเป็นจำนวนใกล้เคียงกัน

ผลการวิจัยในต่างประเทศก็ให้ผลที่ใกล้เคียงกันคือ โคลเบอร์ก (Kohlberg, ๑๙๖๔, หน้า ๔๐๓) ศึกษาเด็กชาวอเมริกันอายุ ๗, ๑๐, ๑๓, และ ๑๖ ปี สองกลุ่มหลังนี้มีอายุเท่ากับเด็ก ม.ศ. ๑ และ ม.ศ. ๓ ในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นไทยในโครงการวิจัยนี้ โคลเบอร์กพบว่าเด็กอายุ ๑๓ และ ๑๖ ปี กลุ่มใหญ่ที่สุดมีคะแนนจริยธรรมในขั้นที่ ๔ รองลงมาคือขั้นที่ ๓ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยเยาวชนไทย แต่เปอร์เซ็นต์เด็กไทยที่จริยธรรมในขั้นที่ ๓ และ ๔ นี้สูงกว่าจำนวนเด็กอเมริกันในช่วงอายุเดียวกัน ส่วนโฮลสไตน์ (Holstein, ๑๙๗๖) ได้ทำการวิจัยแบบช่วงยาว ๓ ปี โดยศึกษาเด็กชายหญิงและบิดามารดา ปรากฏว่าเมื่ออายุ ๑๓ ปีนั้น เด็กหญิงส่วนใหญ่มีจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ ๓ ส่วนชายอยู่ในขั้นที่ ๒ แต่เมื่อวัดอีกครั้งเมื่ออายุ ๑๖ ปี วัยรุ่นชายส่วนใหญ่อยู่ในขั้นที่ ๔ และหญิงอยู่ในขั้นที่ ๓-๕ ส่วนบิดาและมารดาซึ่งมีอายุในช่วง ๔๐ ปีเศษ ส่วนมากมีจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ ๔ และ ๕

ฉะนั้นการวิจัยพัฒนาการทางจริยธรรมในประเทศไทย จึงให้ผลที่สอดคล้องกับการวิจัยในต่างประเทศคือ ตั้งแต่วัยรุ่นตอนกลางเป็นต้นไปนั้น จริยธรรมของชายและหญิงส่วนใหญ่จะอยู่ในขั้นที่ ๔ ส่วนการแสดงถึงพัฒนาการทางจริยธรรมในกลุ่มเยาวชนไทยนั้น ปรากฏเด่นชัดแต่ในกลุ่มผู้ตอบที่เป็นชายเท่านั้น ส่วนในกลุ่มผู้ตอบหญิงนั้นมีจริยธรรมในขั้นสูงตั้งแต่อายุ ๑๑ ปี

การที่พัฒนาการทางจริยธรรมในเยาวชนไทย ไม่ปรากฏชัดถึงความแตกต่างตามอายุ เพราะผู้ตอบส่วนใหญ่มีจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ ๓ และขั้นที่ ๔ ตั้งแต่อายุ ๑๑ ปีนั้น อาจเป็นเพราะลักษณะของเครื่องมือวัดระดับจริยธรรม ซึ่งเป็นคำถามแบบให้เลือกตอบ ทำให้ผู้ตอบมีความสะดวกในการเลือกเหตุผลที่กำหนดให้ และอาจคาดได้ว่า ถ้าให้ผู้ตอบเขียนคำตอบเอง แล้วนำคำตอบเหล่านั้นมาวิเคราะห์หาระดับจริยธรรม อาจพบความแตกต่างตามอายุได้มากกว่านี้ ส่วนการที่มีคำตอบให้เลือกตอบ เรื่องละ ๖ ข้อนั้นอาจมีผู้สงสัยว่า ผู้ที่มีความสันทัดทางภาษามากอาจเลือกคำตอบที่แสดงเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงได้ ซึ่งอาจจะทำให้เครื่องมือวัด จริยธรรมนี้เป็น เครื่องมือวัดความ สันทัดทางภาษา ไปได้ ส่วนหนึ่ง แต่ตามความเป็นจริงแล้ว คะแนนจริยธรรมไม่มีความสัมพันธ์กับระดับความสามารถทาง ภาษาของผู้ตอบกลุ่มใดเลย และมีผู้ตอบหญิงหลายคนในระดับอุดมศึกษาที่เลือกเหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่ต่ำกว่าเด็กนักเรียนชั้น ป. ๖ ด้วย การที่พบข้อมูลที่แสดงว่า ผู้มีอายุมากมีจริยธรรมในระดับที่ต่ำกว่าผู้ที่มีอายุน้อย ในการวิจัยแบบข้ามประเภทนั้น เกิดขึ้นเสมอแม้ในการวิจัยของโคลเบอร์ก (Kohlberg, ๑๙๖๙, หน้า ๓๘๘) ผลชนิดนี้ยากที่จะอธิบายได้ว่าเนื่องมาจากสาเหตุใด เพราะนอกจากอายุแล้ว ผู้ตอบในกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ ยังอาจแตกต่างกันในลักษณะอื่น ๆ อีกด้วย

ส่วนการเปลี่ยนแปลงในลักษณะมุ่งอนาคตตามอายุนั้น ปรากฏเด่นชัด กล่าวคือ ผู้ที่มีอายุน้อยนั้นมีลักษณะมุ่งอนาคตสูงกว่าผู้ที่มีอายุมาก เมื่อพิจารณาแยกตามเพศ ก็ได้ผลที่ละเอียดยิ่งขึ้นคือ ลักษณะมุ่งอนาคตได้ลดลงเมื่อผู้ตอบอายุมากขึ้น และปรากฏการณ์นี้รุนแรงในผู้ตอบหญิง มากกว่าในผู้ตอบชาย การที่ลักษณะมุ่งอนาคตไม่เพิ่มขึ้นพร้อมกับอายุ ในผู้ถูกศึกษาที่เป็นคนไทย แต่กลับลดลงในผู้ตอบทั้งชายและหญิงนั้น เป็นผลที่แตกต่างจากผลการวิจัยในต่างประเทศของมิสเชล (Mischel, ๑๙๖๑, ๑๙๖๖ และ ๑๙๗๔) ซึ่งพบว่า ลักษณะมุ่งอนาคตนี้จะเพิ่มมากขึ้นตามอายุ แต่มิสเชลและคณะได้ศึกษาเด็กตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงชั้นเกรดหก ซึ่งเป็นขั้นต่ำสุดที่โครงการวิจัยเยาวชนไทยได้ศึกษา ฉะนั้นจึงเป็นไปได้ว่า ลักษณะมุ่งอนาคตในคนไทยนั้น มีความสัมพันธ์เป็นเส้นโค้งกับอายุ คือลักษณะมุ่งอนาคตได้เพิ่มขึ้นตามอายุตั้งแต่บุคคลยังเป็นทารก จนกระทั่งถึงวัยรุ่นตอนต้น แล้วจะเริ่ม

ลดลงเมื่อบุคคลย่างเข้าสู่วัยรุ่นตอนกลาง ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ผลการวิจัยส่วนนี้ไม่ขัดกับผลการวิจัยในต่างประเทศ เพราะศึกษากลุ่มตัวอย่างที่มีช่วงอายุต่างกัน

เนื่องจากหลักฐานการวิจัย ในโครงการนี้แสดงว่า วัยรุ่นตอนปลายและผู้ใหญ่ตอนต้น มีลักษณะมุ่งอนาคตต่ำกว่าเด็กโตและวัยรุ่นตอนต้นนั้น เป็นการชี้ให้เห็นความจำเป็นที่จะต้องศึกษาลักษณะนี้ในวัยผู้ใหญ่ด้วย เพื่อที่จะทราบว่า ลักษณะว่าความขาดการบังคับตนเองนั้นเป็นอาการของเด็กเล็กและวัยรุ่นเท่านั้น ไม่เรื้อรังไปถึงวัยผู้ใหญ่อันเป็นวัยที่จะต้องทำการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กและวัยรุ่นทั่วไป

การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยกับจริยธรรมของบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กแบบต่าง ๆ กับลักษณะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ตามทฤษฎีของโคลเบอร์กนั้นเท่าที่ทราบ ยังไม่มีผู้ใดศึกษาวิจัยอย่างละเอียด แม้ในต่างประเทศ ส่วนการอบรมเลี้ยงดูแบบไม่เข้มงวด (Permissive) ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยนั้น ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์นั้น ได้ทำนายว่าการเลี้ยงดูแบบไม่เข้มงวดมีส่วนสนับสนุนพัฒนาการทางการตัดสินใจเชิงจริยธรรมของเด็ก ได้มีการวิจัยทางด้านนี้สองเรื่อง (MacRae, ๑๙๕๔, Johnson, ๑๙๖๒) ซึ่งสอบถามวิธีการถูกอบรมเลี้ยงดู และวัดการตัดสินใจเชิงจริยธรรมของเด็ก (อายุ ๕-๑๔ ปี) ปรากฏว่าเด็กที่ถูกเลี้ยงดูแบบควบคุมมากหรือน้อยนั้น ไม่แตกต่างกันในลักษณะการตัดสินใจเชิงจริยธรรม ผลส่วนนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยจริยธรรมของเยาวชนไทย ซึ่งใช้กลุ่มตัวอย่างอายุตั้งแต่ ๑๑-๒๕ ปี และพบว่าการอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุมนั้น ไม่มีความสัมพันธ์กับลักษณะทางจริยธรรมทั้งสองลักษณะคือ การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และลักษณะมุ่งอนาคตของผู้ตอบแต่อย่างใด

ในโครงการวิจัยจริยธรรมของเยาวชนไทยนี้ ได้ศึกษาการถูกอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย โดยใช้ความหมายที่กว้างขวางสมบูรณ์กว่าที่ใช้ในการวิจัยในต่างประเทศทั้งสองเรื่องที่กล่าวถึงข้างบนนี้ กล่าวคือ ได้ศึกษาการถูกอบรมเลี้ยงดู ๔ แบบที่ประกอบกันเป็นการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย คือการถูกเลี้ยงดูแบบรัก แบบควบคุม แบบลงโทษทางกายหรือจิต และการถูกเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล ซึ่งเป็นการศึกษาการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยในทุกแง่มุม และไม่เคยมีการวิจัยใดศึกษาอย่างครบถ้วนเช่นนี้มาก่อน แม้ในต่างประเทศ

ทั้งที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก กับวิธีการถกอบรมเลี้ยงดูนั้นมีน้อยมาก ที่ใกล้เคียงที่สุดก็คือ การวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างการตัดสินใจเชิงจริยธรรมตามทฤษฎีของเพียเจท์ กับวิธีการถกอบรมเลี้ยงดูตำแหน่งที่แน่นอน และเนื่องจากทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก เป็นทฤษฎีที่มีรากฐานและขยายขอบเขตมาจากทฤษฎีของเพียเจท์ จึงอาจจะใช้ผลการวิจัยตามทฤษฎีของเพียเจท์เป็นเครื่องชี้แนวการวิจัยตามทฤษฎีของโคลเบอร์กได้

ส่วนการศึกษาวิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางจริยธรรมตำแหน่งอื่น ๆ นั้นมีมาก โดยเฉพาะการวิจัยลักษณะบุคลิกภาพเชิงจริยธรรมของบุคคล เช่น ความเอื้อเฟื้อ และความมีวินัยทางสังคม เป็นต้น และจากผลการวิจัยเหล่านี้ผู้วิจัยได้รวบรวมและสรุปเพื่อหารากฐานในการตั้งสมมติฐานต่าง ๆ ในโครงการวิจัยจริยธรรมของเยาวชนไทย

ผลปรากฏว่า ระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเยาวชนไทย แตกต่างไปตามวิธีการถกอบรมเลี้ยงดู ๒ แบบคือ แบบรัก และแบบใช้เหตุผล กล่าวคือผู้ที่ถูกเลี้ยงดูแบบรักมากและแบบใช้เหตุผลมาก มีจริยธรรมสูงกว่าผู้ที่ถูกเลี้ยงดูแบบรักน้อยและใช้เหตุผลน้อย ส่วนลักษณะมุ่งอนาคตของเยาวชนไทยนั้น โดยทั่วไปแล้ว ก็แตกต่างกันไปตามการถกอบรมเลี้ยงดูแบบรัก และแบบใช้เหตุผลเป็นส่วนมาก กล่าวคือ ผู้ที่ถูกเลี้ยงดูแบบรักมากและถูกเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลมากมีลักษณะมุ่งอนาคตสูง ผลการวิจัยนี้จึงแสดงว่า การเลี้ยงดูแบบรักมาก และแบบใช้เหตุผลมาก มีความสัมพันธ์กับลักษณะทางจริยธรรมทั้งสองลักษณะ มากกว่าการอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษทางจิต และแบบควบคุม

ผลการวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดู กับลักษณะทางจริยธรรมของเยาวชนไทยนี้ ให้ผลที่สอดคล้องกับผลการวิจัยในอดีต ว่าการอบรมเลี้ยงดูแบบรักมากนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งในการปลูกฝังลักษณะทางจริยธรรมแก่เยาวชน นอกจากนี้การวิจัยนี้ยังแสดงผลที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งเป็นผลใหม่ที่ยังไม่มีผู้ใดวิจัยไว้มากนัก นั่นคือการเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลมาก มีความสำคัญเท่าเทียมกับการเลี้ยงดูแบบรักมาก ในการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชน และผลของการถกอบรมเลี้ยงดูทั้งสองประการนี้มีความสัมพันธ์อันยั่งยืน กับลักษณะทางจริยธรรมของบุคคลตั้งแต่เด็ก ไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ตอนต้นด้วย

ในเมื่อการถูกอบรมเลี้ยงดูแบบรัก และแบบใช้เหตุผล มีความสัมพันธ์กับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และลักษณะมุ่งอนาคต จึงควรพิจารณาว่าการอบรมเลี้ยงดูทั้งสองแบบนี้มีมากในครอบครัวประเภทใด ผลปรากฏว่าการอบรมเลี้ยงดูแบบรักและแบบใช้เหตุผลนี้แปรปรวนไปตามฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว เพศของบุตร และการทำงานของมารดา ร่วมกับเพศของบุตร ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้คือ เด็กที่รายงานว่าตนถูกเลี้ยงดูแบบรักมาก และใช้เหตุผลมากนั้น มาจากครอบครัวฐานะสูงมากที่สุด รองลงมาคือครอบครัวฐานะปานกลาง และครอบครัวฐานะต่ำที่มีการเลี้ยงดูทั้งสองแบบนี้ น้อยที่สุด นอกจากนี้ผู้ตอบชายรายงานว่า ตนได้รับความรักมากและถูกเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลมากกว่าผู้ตอบหญิง ผลส่วนนี้ ไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยอีกส่วนหนึ่งที่พบว่าหญิงมีจริยธรรม และลักษณะมุ่งอนาคตสูงกว่าชาย จึงแสดงว่าการที่หญิงมีลักษณะทางจริยธรรมสูงกว่าชายอาจเนื่องมาจากปัจจัยอื่นที่นอกเหนือจากการถูกอบรมเลี้ยงดูทั้งสองแบบนี้ นอกจากนี้การทำงานของมารดายังมีผลเสียต่อความรู้สึกของบุตรสาว แต่ในบางกรณีกลับส่งผลดีต่อความรู้สึกของบุตรชาย เพราะการที่มารดาต้องทำงานอาชีพนั้น ทำให้บุตรสาวรู้สึกที่ตนถูกเลี้ยงดูแบบรักน้อยที่สุด และรู้สึกว่าถูกเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลน้อยด้วย แต่บุตรสาวในกลุ่มนี้กลับมีคะแนนจริยธรรมสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ ส่วนบุตรชายที่มารดาทำงานกลับรู้สึกที่ตนถูกเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลมากกว่ากลุ่มที่มารดาไม่ทำงาน นอกจากนี้ครอบครัวที่มีการเลี้ยงดูแบบรักมากเพียงใด ก็มีแนวโน้มว่าจะเลี้ยงดูบุตรแบบใช้เหตุผลมากขึ้นเพียงนั้น และครอบครัวที่เลี้ยงดูแบบรักมากก็มีแนวโน้มว่าได้ใช้วิธีการลงโทษทางจิตมากกว่าทางกายด้วย นอกจากนี้ในครอบครัวที่เลี้ยงดูบุตรสาวแบบรักมากก็มีแนวโน้มว่าจะมีการควบคุมบุตรสาวมากด้วย

ส่วนการถูกอบรมเลี้ยงดูอีกสองแบบคือ แบบควบคุม และแบบลงโทษทางกาย หรือทางจิตนั้น มีความสัมพันธ์กับลักษณะมุ่งอนาคตในผู้ตอบบางประเภทเท่านั้น กล่าวคือ การถูกอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุม มีความสัมพันธ์ทางบวกกับลักษณะมุ่งอนาคตในหมู่ผู้ตอบที่เป็นหญิง และในหมู่ผู้ตอบที่มีฐานะปานกลางและฐานะต่ำ ส่วนผู้ที่ถูกลงโทษทางจิต และมีลักษณะมุ่งอนาคตสูงด้วยนั้น มีมากในกลุ่มผู้ตอบที่อายุน้อย และในกลุ่มผู้ที่มีฐานะต่ำ

ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าในกลุ่มผู้ตอบที่มาจากครอบครัวฐานะยากจนนั้น ถ้าผู้ตอบถูกอบรมเลี้ยงดูแบบรักมาก ใช้เหตุผลมาก ลงโทษทางจิตมากกว่าทางกาย และถูกควบคุม

มาก ก็คาดหวังได้ว่า ผู้ตอบจะมีลักษณะมุ่งอนาคตสูงด้วย หรืออาจกล่าวได้ว่าถ้ามีการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยในสามด้าน และควบคุมเด็กมากด้วย จะทำให้บุตรในครอบครัวฐานะต่ำมีลักษณะมุ่งอนาคตสูงได้

ส่วนลักษณะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมนั้น มีความสัมพันธ์กับการเลี้ยงดูแบบรักและแบบใช้เหตุผลเท่านั้น และไม่มีความสัมพันธ์กับการเลี้ยงดูแบบควบคุม และแบบลงโทษทางกายหรือจิตแต่ประการใด นอกจากนี้ยังมีกลุ่มผู้ตอบบางประเภทที่ลักษณะจริยธรรมของเขาเหล่านั้น ไม่มีความสัมพันธ์กับการอบรมเลี้ยงดูแบบใดเลยในสี่แบบที่กล่าวถึงนี้ กลุ่มเหล่านี้ได้แก่กลุ่มหญิงล้วน กลุ่มผู้มีอายุน้อย (นักเรียนชั้น ป. ๖ และ ม.ศ. ๑) และกลุ่มผู้มีฐานะปานกลาง

ฉะนั้นผลการวิจัยภาคสนามจึงแสดงว่า การอบรมเลี้ยงดูที่สี่แบบที่ศึกษานั้น มีความสำคัญต่อพัฒนาการของลักษณะมุ่งอนาคตมากกว่าลักษณะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

พฤติกรรมในสถานการณ์ช่วย สถานการณ์ช่วยหมายถึงสภาพที่เร้าให้บุคคลเกิดความอยาก ความต้องการ หรือความเห็นแก่ตัว อันจะมีผลผลักดันให้บุคคลนั้นกระทำในสิ่งที่ผิดกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ คำสั่ง หรือปทัสฐานของสังคม เพื่อประโยชน์ส่วนตน สภาพแวดล้อมที่มีลักษณะช่วยสูงนั้น ย่อมเป็นสภาพที่ ปลอดภัยจาก การสอดส่องดูแล และบุคคลแน่ใจว่ามีอิสระเสรีที่จะกระทำอย่างใดก็ได้ โดยไม่ถูกผู้อื่นจับได้ และไม่ถูกโทษ นอกจากนั้นสภาพช่วยยังประกอบด้วยการคาดหวังว่าจะได้รับประโยชน์ หรือรางวัลบางประการ ถ้าบุคคลกระทำผิด เช่น กล่าวเท็จ หรือโกงคะแนน เป็นต้น ถ้ารางวัลนั้นมีค่ามาก บุคคลก็ย่อมอยู่ในสภาพที่ถูกช่วยสูง

ในการทดลองในห้องปฏิบัติการนั้น ได้มีการสร้างสภาพในการเล่นเกมนิโคโดยอิสระ และผู้ที่ได้คะแนนสูงถึงเกณฑ์ที่กำหนดก็จะได้รับรางวัลอันมีค่าพอประมาณ ค่าของรางวัลนี้อาจเพิ่มขึ้นหรือลดลงได้ ขึ้นอยู่กับเวลาของการที่จะได้รับรางวัลนั้น รางวัลที่ต้องรอนานกว่าจะได้รับ ย่อมมีลักษณะช่วยใจให้โกงเพื่อรางวัลนั้น น้อยกว่ารางวัลที่จะได้รับในทันที นอกจากนี้ เวลาที่รางวัลจะมีอิทธิพลต่อบุคคลมากหรือน้อย ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะต่างๆ ของบุคคลนั้นด้วย

ผลจากการทดลองนี้ปรากฏว่า สภาพการเล่นเกมในห้องปฏิบัติการนั้น ยั่วใจให้วัยรุ่นชายราวครึ่งหนึ่ง (๕๓.๖%) โกงเพื่อจะเอาชนะเด็กอื่นและได้รับรางวัล จำนวนเด็กชายไทยที่โกงในสถานการณ์ยั่วนี้ มีใกล้เคียงกับจำนวนเด็กผิวขาวที่โกงในการศึกษาของไกรนเคอร์และแมคไมเคิล (Grinder, & McMichael, ๑๙๖๓) นอกจากนี้การตรวจรางวัลที่ก็ยังเป็นสภาพที่ยั่วใจให้ผู้ถูกทดลองโกงเป็นจำนวนมากกว่า (๖๖.๗%) การต้องรอรรางวัล (๔๐.๐%) อย่างเห็นได้ชัด

นอกจากนี้ การทดลองนี้ยังแสดงว่า สภาพการรางวัลทันทีและสภาพชดเชยรางวัล ยั่วใจให้ผู้ที่มีจริยธรรมในระดับต่างกัน โกงแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ ในกลุ่มผู้ที่มีจริยธรรมสูงนั้น ถ้ามีการตรวจรางวัลทันทีโกงมากกว่า (๘๐.๐๐%) เมื่ออยู่ในสภาพต้องรอรรางวัล (๓๘.๑%) แต่ความแตกต่างนี้มีน้อยในกลุ่มผู้ที่มีจริยธรรมต่ำ (โกง ๕๓.๓% และ ๔๔.๔% ตามลำดับ) ผลการวิจัยนี้ตรงข้ามกับความคาดหมาย เพราะแสดงว่าผู้ที่มีคะแนนจริยธรรมสูงในการทดลองนี้อยู่ใต้อิทธิพลภายนอกมากกว่าผู้ที่ได้คะแนนจริยธรรมต่ำ ส่วนการพิจารณาตามลักษณะมุ่งอนาคตนั้น ก็ปรากฏผลที่คล้ายคลึงกันคือ ผู้ที่มุ่งอนาคตสูงในสภาพการรางวัลทันทีโกงมากกว่า (๗๓.๓%) ผู้ที่อยู่ในสภาพต้องรอรรางวัล (๓๑.๓%) อย่างเชื่อมั่นได้ แต่ผู้ที่มีลักษณะมุ่งอนาคตต่ำนั้น โกงไม่แตกต่างกันมากนักในสองสถานะนี้ (โกง ๖๐.๐% และ ๕๐.๐% ตามลำดับ)

ผลการทดลองในกลุ่มที่ไม่มีตัวแบบ ซึ่งได้กล่าวถึงข้างบนนี้เป็นเครื่องแสดงว่า ลักษณะของสถานการณ์ (คือเวลาการตรวจรางวัล) สามารถทำนายพฤติกรรมโกง ได้ดีกว่าลักษณะเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้น เพราะในการทดลองนี้ไม่ปรากฏว่าผู้ที่มีคะแนนจริยธรรมสูงโกงแตกต่างจากผู้ที่มีจริยธรรมต่ำ หรือผู้ที่มุ่งอนาคตสูงโกงแตกต่างจากผู้ที่มีมุ่งอนาคตต่ำ นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ที่มีระดับจริยธรรมสูง และผู้ที่มุ่งอนาคตสูงนั้น มีการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมได้ไวและแม่นยำกว่าผู้ที่มีจริยธรรมต่ำ หรือมุ่งอนาคตต่ำ การเป็นผู้ที่มีจริยธรรมสูง หรือมุ่งอนาคตสูงนั้นมิได้ช่วยให้บุคคลยับยั้งพฤติกรรมที่ขัดกับกฎเกณฑ์ของสังคมได้ แต่ตรงกันข้าม ถ้าสถานการณ์ชักนำและเอื้ออำนวย ผู้ที่มีจริยธรรมสูงและมุ่งอนาคต

สูงจะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมโกงมากที่สุด ผลการทดลองส่วนนี้อาจสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของผู้ที่กระทำผิดกฎหมาย ว่าส่วนใหญ่แล้วการกระทำของคนเหล่านี้อาจอยู่ใต้อิทธิพลของสถานการณ์ มากกว่าจะขึ้นอยู่กับลักษณะอันคงที่ซึ่งบุคคล นั้นได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่เด็ก

ผลการทดลองส่วนนี้ ซึ่งได้มาจากกลุ่มควบคุมที่ไม่มีตัวแบบนั้น อาจทำให้ผู้อ่านผิดหวัง และเกิดความงุนงงในผลที่พบนี้ และอาจทำให้เกิดความรู้สึกไม่เชื่อถือนักวิจัยที่มีอัตราการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม หรือเครื่องมือนัดโทษที่มุ่งอนาคตได้ แต่ผลจากกลุ่มทดลองทั้งหลายซึ่งได้พบตัวแบบผู้ที่มีลักษณะต่าง ๆ กันนั้น จะเป็นเครื่องยืนยันว่าลักษณะเชิงจริยธรรมที่ถ่วงคณันมีความน่าเชื่อถืออย่างแท้จริง และปรากฏการณ์ในกลุ่มควบคุมที่ได้กล่าวมานี้เป็นปรากฏการณ์ที่มีความสำคัญมาก สมควรที่จะให้ความสนใจพิจารณาศึกษาอย่างลึกซึ้งต่อไป

การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อยกระดับจิตใจของเยาวชน กังที่ได้กล่าวแล้วว่าถ้าบุคคลตกอยู่ในสถานการณ์ยั่วๆ โดยที่เขาสามารถทำผิดเพื่อประโยชน์ส่วนตนได้ โดยไม่มีผู้ใดรู้เห็นแล้ว บุคคลจะโกงหรือกล่าวเท็จ โดยที่ลักษณะอันคงที่ของเขาซึ่งได้รับการปลูกฝังมา ไม่สามารถจะยับยั้งพฤติกรรมที่แสดงความเห็นแก่ตัวนั้นได้ ฉะนั้นการที่จะหาวิธีให้บุคคลมีความซื่อสัตย์โดยอิสระ จึงจำเป็นต้องพึงสภาพแวดล้อมที่มีลักษณะเหมาะสมในการยกระดับจิตใจของคนเหล่านี้ ในการทดลองนี้จึงได้ใช้วิธีการสร้างประสพการณ์ที่เหมาะสมกับพัฒนาการทางสังคม อารมณ์ และระดับสติปัญญาของผู้ถูกทดลอง โดยการจัดให้มีตัวแบบที่กระทำความผิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ถูกทดลอง ซึ่งอยู่ในวัยที่ชอบเลียนแบบผู้ที่ตนนิยมชมชื่น ได้เลียนแบบตัวแบบนั้น

การที่ผู้ถูกทดลองจะเลียนแบบตัวแบบที่จัดให้มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นกับปัจจัยสองประเภทคือ ลักษณะของตัวแบบเอง และลักษณะของผู้ที่จะทำการเลียนแบบด้วย ผลการทดลองในชั้นแรกปรากฏว่า ผู้ถูกทดลองที่มีตัวแบบกระทำคณันโกงน้อยกว่า (๓๘.๘ %) ผู้ถูกทดลองที่ไม่มีตัวแบบ (ซึ่งโกงถึง ๕๓.๖ %) อย่างเชื่อมั่นได้ ฉะนั้น

จึงเห็นได้ว่าลักษณะของสถานการณ์อีกชนิดหนึ่ง (การมีหรือไม่มีตัวแบบ) มีอิทธิพลโดยตรงต่อพฤติกรรมโกง หรือพฤติกรรมซื่อสัตย์ของผู้ถูกทดลอง ผลส่วนนี้แสดงว่า การใช้วิธีการให้มีตัวแบบที่ดีเพื่อยกระดับจิตใจของวัยรุ่นชายนั้น ได้ผลดีตามความคาดหมาย เพื่อที่จะพิจารณาอิทธิพลของการมีตัวแบบต่อพฤติกรรมซื่อสัตย์ได้อย่างละเอียด ได้แยกวิเคราะห์ผู้มีจริยธรรมสูงต่างหากจากผู้มีจริยธรรมต่ำ ผลปรากฏว่า ในหมู่ผู้ที่มีจริยธรรมสูงนั้น ถ้าไม่มีตัวแบบแล้วจะโกงมากที่สุด (๕๕.๖%) แต่ถ้ามีตัวแบบที่กระทำดี ผู้มีจริยธรรมสูงจะโกงน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด (โกงเพียง ๓๔.๔%) ส่วนผู้ที่มีจริยธรรมต่ำนั้น ถ้าไม่มีตัวแบบจะโกงราวครึ่งหนึ่งของจำนวนคนในกลุ่มนี้ แต่ถ้ามีตัวแบบที่กระทำดีก็จะโกงน้อยลงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น (๕๐.๐% และ ๔๓.๕% ตามลำดับ ดูภาพ ๖ ในบทที่ ๓)

ผลการทดลองส่วนนี้ แสดงว่าผู้มีจริยธรรมสูงมีความไวในการรับรู้สภาพแวดล้อม และปฏิบัติตนได้สอดคล้องกับประสพการณ์ของตน มากกว่าผู้ที่มีจริยธรรมต่ำ ข้อมูลส่วนนี้จึงมีความสำคัญมาก เพราะแสดงว่า ถึงแม้ว่าผู้ที่มีจริยธรรมสูงในสถานะทดลองวัดทันที และในสถานะที่ขาดตัวแบบจะเป็นผู้โกงในการเล่นเกมมากที่สุด แต่ในสถานะที่มีตัวแบบกระทำความดี และในสถานะชดเชยรางวัล ผู้ที่มีจริยธรรมสูงจะเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์เหนือกว่าบุคคลประเภทอื่น ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า ผู้ที่มีคะแนนจริยธรรมสูงในการทดลองนี้เป็นผู้ที่ใช้ประโยชน์จากสภาพแวดล้อม และประสพการณ์ของตนได้มากกว่าผู้ที่มีจริยธรรมต่ำ ฉะนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูงจึงเป็นผู้ที่น่าเป็นห่วง และในขณะเดียวกันก็เป็นความหวังของผู้ที่มีหน้าที่อบรมบ่มนิสัยของเยาวชนทั้งหลายด้วย เพราะผลการทดลองนี้แสดงอย่างแจ่มชัดว่า ผู้ที่มีจริยธรรมสูงจะเป็นผู้ที่ถูกชักจูงได้ง่าย ทั้งในทางที่ดีและทางที่เลว

ได้กล่าวแล้วว่า การมีตัวแบบที่กระทำดีสามารถลดพฤติกรรมโกงของวัยรุ่นชายลงได้มาก โดยเฉพาะวัยรุ่นชายที่มีคะแนนจริยธรรมสูง ฉะนั้นการพิจารณาทางคะแนนจริยธรรมและคะแนนมุ่งอนาคตไปพร้อมกัน ซึ่งเป็นการแยกประเภทของผู้ถูกทดลองให้ละเอียดยิ่งขึ้น ได้ช่วยให้การศึกษาอิทธิพลของการมีตัวแบบทำได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น ประกอบกับการวิเคราะห์พฤติกรรมโกงด้วยวิธีการไค-สแควร์ให้ผลว่า ลักษณะทางจริยธรรมทั้งสองชนิดและลักษณะของตัวแบบมีอิทธิพลร่วมกันต่อพฤติกรรมโกง จากการพิจารณาเปอร์เซ็นต์